

IN JUGUL DOMNULUI

XII

Toți conșcolarii mei sunt în situații excelente. Numai pe mine m'au uitat de tot aici, la spatele lui Dumnezeu. Ei s'au îmbogățit, umblă în trăsuri elegante și-și pregătesc burta pentru brâul roșu, iar eu robul sărăciei, cu obrazul supt, hrănesc foamea, și vlădica nici nu mai întreabă dacă trăesc. Umblu cu o reverendă roasă, verde-sură, ca asinul lui Cristos, eu, de care ei, preoții cu pvițele pline de vinuri, cu bucătării vestite, finii curteni, cari se spală cu apă de Colonia, zic că așa fi om de talent, numai că, păcat... Eu umblu prin noroiu până la genunchi și palmele îmi sân-gerează de munca servilă, când ei fac studii asupra lui Dante și țin predici unctuoase și adormitoare, iar epitropii lor le depun la bănci veniturile cele grase. Când mă plâng, ei îmi pomenesc de sfântul Pavel, de spiritul apostolic, dar nu stau alături de mine la o masă, că li-e rușine de bocancii mei cârpiți... Adevărat, că ei nici cu Cristos n'ar sta la o masă, deși virtualiter îl socotesc drept coleg, după cum biata mea mamă, în mândria ei naivă, socotește pe Precurata drept tovarășe a sa. Eu, sârmanul de mine, nu știu nici de unde să-mi mai câștig vinul pentru sfânta liturghie... Să mă duc la episcopul? Cu înțelegerea, care-l caracterizează, îmi face o mică cruce pe frunte și-mi dă o sută de coroane, cu sfatul părintesc atât de mângâietor, că nu cele materiale sunt însemnate, «iubite fiule—», ci mântuirea sufletelor... Dacă, Doamne ferește, ar muri măicuța, așa rămânea singur cuc și m'as țărâni, asemenea unui țărănoiu, oricât am absolvit universitatea. Sau ce să fac? Să-mi aduc găzdoaie, ca atâția alții, ca să mă arate și pe mine lumea cu degetul și să o așez lângă mine cu pălăria ei cu pene, și s'o tratez ca o nepoată, iar, când vine vlădica în vizitație canonică, să-mi arăt, cu ultimul rest de omenie, prodițele și să spun verde: — Inalt Prea-

sfînțite, aceștia sunt copiii mei...! Ei, Petrică, sărută frumos mâna Părintelui vlădica...

Așa nu o mai pot duce. Trebuie să plec de aici. Poate găsesc și eu un sat unde măcar să pot trăi omeneste... Mă mut...

În clipa aceea îmi era rușine de mine însumi. Mi se părea că vreau să dezertez. Că sunt un mișel, care n'ar fi vrednic nici să fie îngropat în cimitir, cu ceilalți creștini. Inima mea nebună de mare. Îi era milă de cei mai cerșetori decât mine, îi era milă de încrederea, cu care mă investeau, de viața lor desperată, de blestemata lor sărăcie, de chinurile lor scumpe. Doar eu sunt logodit aici cu fiecare nenorocit, cu fiecare om, copil, floare, chiar și cu umbra lor! Ce ar zice, când s'ar întoarce acasă, cei ce cu binecuvântarea mea au plecat în calea morții, cari mie mi-au încredințat pe toți cei scumpi ai lor și tot ce aveau?...

Mă zbuțumam și mă zbăteam în noaptea vieții.

Scrisoarea unui prieten din Ciuc a hotărât lupta. El se pregătea să treacă la o parohie mare, vestită, și îmi oferea mie pe a lui. Mă chema să-l vizitez în vreo Duminecă, și așa, ca din întâmplare, să predic la biserică. Vom vorbi cu câțiva fruntași și-apoi las' pe el... Pot fi sigur... încât și datorii pot face pe seama noii parohii. Are treizeci de jughere arător, grâu și mălaiu, ca bir, ajutor dela Stat, venite stolare frumoase, lemne de foc, câte trebuie, casă parohială frumoasă, sat de frunte lângă linie ferată, ce să-ți trebuie mai mult!..

Am hotărât ca, totuș, mă duc și i-am scris că... Dumineca viitoare, nu trebuie să te pregătești de predică, amice Antonie.

Numai inima, nebuna asta de inimă, de n'ar fi!..

Prietenul meu Anton îmi lămurește cu superioară autoritate, parcă el ar fi întemeiat biserică.

Riscă opinii categorice, cu siguranța omului independent, bogat. Avea un vin minunat și două mii de credincioși, de cari putea dispune, ca și când ar fi banderul lui.

Cine ar fi crezut vreodată să ajungă atât de departe, când l-ar fi văzut cum a venit la teologie, cu hainele țesute de maica lui?

— Amice, am și uitat de arenda morilor, — zise ridicându-și înaintea ochilor mei degetele grase și roșii.

Drept că-mi făcea observații asupra felului cum mă prezint și zicea că-s cam fără vlagă, dar cu drag îmi turna vinul în pahar și mă întreba, nedumerit, cum obișnuesc eu acasă, cu borviz de Borsec ori de Casin? Făcu apoi propunerea, să trimitem după cantor și după notar și să facem un modest joc de cărți.

— Nu mă pricep la joc de cărți, dragul meu.

— Atunci nici nu vei ajunge om celebru... Altfel, mai ții minte, cum am furat într'o iarnă cu frig de 30 grade, pantalonii colegului Jancși?

Râdea cu poftă și spunea anecdote. Eu râdeam alături de el, ca să nu vadă cât sunt de zdrobit, și — nu m'am plâns.

— Ei, prietino, buni oameni sunt credincioșii mei, însuflețiți, cinstiți, sat de nobili... Iar tu ești săcuiu, trebuie să te 'ntorci acasă, între ai tăi.

La miezul nopții și-a pus mâna pe umărul meu:

— Fiule, e ora canonică... Culcă-te și te odihnește. Mâine continuăm... Dar, griji, la predica de mâine, să o scoți, cum știi tu, frumos... Asta e camera ta...

Am adormit, cam zăpăcit, și în vis, parcă mă durea inima asta nebună...

N'am mai ajuns să țin predica. La 7 dimineața au tras clopotele într'o dungă. Au bătut toba, vestind, să se refugieze care încotro, că România ne-a declarat războiul și oștirea română a trecut frontiera prin toate pasurile Carpaților, apropiindu-se...

— Grăbește te rog, — zise popa năvălind la mine, speriat. Grozăvenie! Ce se va alege de noi... Am pierdut tot ce am avut... Jandarmeria a primit ordin, ca în 24 de ore să evacueze satul... Prima știre a primit-o prefectul din Brașov, seara în teatru... Inchipește-ți, ce prefect avem... În timpuri de acestea istorice el se uită la actrițele decoltate, goale, și nici idee n'are, că la câțiva kilometri, o armată dușmană așteaptă numai porunca să treacă frontiera. Grăbește-te, pentru Dumnezeu... Și acum, lasă rugăciuni, lasă tot, și mai bine ajută-mi, să liniștim poporul, să nu intre în panică, să se retragă în ordine.

Poporul nu mai trebuia liniștit, că era. Oamenii cu fața plumburie, își trăgeau carele înaintea ușii și căutau să-și mântuie ce puteau. Iși încărcau slănina, pâinea, făina, țoalele, tot ce puteau, tot ce încăpea. Părea o pregătire de moarte. Fiecare

car părea un sicriu. Mulți săraci, cari n'aveau car și vite, sărutau pragul bietelor cocioabe sărmame, parcă le-ar pecetlui ca nimenea cu gând rău să nu le atingă. Fetele mari își trânteau plângând florile dela fereastră, și le călcau în picioare, parc'ar fi vrut să stârpească dragostea de pe acest pământ afurisit, care-și deschidea sânul sângelui omenesc, ce se va vărsa, și miilor de trupuri, ce vor cădea...

În taină, ferindu-se unii de alții, își ascundeau, își îngropau, ce puteau. În pripa pregătirii de drum, își aruncau priviri nervoase pe furiș spre munți, să vadă, nu cumva se coboară șireagul dușmanilor în jos...

Numai bătrânii stăteau liniștiți, dârzi, posomorîți și la orice văicărare, răspundeau:

— Niciun pas nu mișc!

— Dar te omoară, tată dragă!

— Dare-ar Dumnezeu!

— Cel puțin trage-te la munte!

— Las' pe mine...!

Moșnegii aceștia albi și slabi, fără de arme, au fost eroii, cari proptindu-și în mâinile lor genunchii, nici de pe scaun nu se puteau ridica, au stat cu pieptul desfăcut baionetelor și gloanțelor, străjuind în pragul căminului milenar, neclipind măcar din ochi când casa bătrână zdrobită de tunuri se năruia pe ei și când și câinele credincios schelălăia fugind cu coada aprinsă printre ruine.

— Să mântuim matricolele! — porunca popa, pe când el își puneia în siguranță banii săi și ai bisericii. Minunata porțelănărie, farfuriile atător prânzuri copioase, le-a zidit în pivniță, dar argintăria, bucată de bucată, a numărat-o și a împachetat-o în lada trăsorii. Asudase tot de atâta muncă.

— Dragă, n'ai fi bun să aduci din biserică potirul și sf. cuminecătură? — zise către mine.

Am aprins cele două lumânări, ce erau de o parte. M'am îmbrăcat într'o sfită albă și îngenunchind, am deschis sfânta sfintelor. Am scos vasele sacre, toate de aur curat, și sfintele le-am învăluit într'un giulgiu alb ca neaua. Isus euharisticul stătea despoiat înaintea mea, întocmai cum era când l-a răstignit pe cruce...

Două care și-o trăsură și-a pregătit confratele pentru refugiu și el a fost gata înaintea tuturor.

— Vii cu noi! — zise în cea din urmă clipă.

— Nu. Mulțumesc. Eu mă duc cu trenul.

Partea din jos a Ciucului se pornise. Satele de munte începuseră migrarea poporului. În fiecare clipă ieșea câte un car din sat. Am așteptat să se golească satul, să văd cum îl va învălui liniștea celor meniți pieirii.

În sfârșit, am rămas singur. Mi s'a înecat în suflet predica, ce trebuia să li-o spun, ca să mă alegă preotul lor... O zi le-am și fost preot, caselor amuțite, arborilor liniștiți, morților din morminte, câinilor fără stăpân și câtorva moșnegi părăsiți. Am rămas singur... Acum pot pleca și eu.

... Am aprins din nou toate făcliile dela altar și am umplut de lumină biserica, dar n'am atras niciun suflet de om. Pașii îmi răsunau ca într'o criptă pustie. Mă ispitea un gând romantic, să mă urc pe amvon, să spun tot ce aveam pe inimă... Dar cui?... Lui Dumnezeu? El o știe. Cutremurat de un sentiment de evlavie, m'am îmbrăcat din nou cu sfta și-am luat în grumazi un patrafir alb, cam zdrențuit, de nu era vrednic să-l ducă, mi-am spălat mâinile și m'am apropiat de altar, umilit, întristat până la lacrimi... O! cum răsună altădată aici cântecul, ca un vifor al credinței înfrigurate de rugi fierbinți! Acum nu erau de față decât câteva statuete și câteva icoane... Priviți dar, sfinților din icoane, ultima mea cuminecare!

Am desvelit din giulgiuri Trupul Domnului, stăpânul sacrosanct al veșniciei, l-am cuprins în mâini tremurătoare și l-am ridicat în sus ca să-l vadă lumea mută și dușmană... Dar, dacă l-ar vedea popoarele care se dușmănesc și-ar scăpa armele din mâini... Dar, dacă aș sta aici cu Cristos ridicat între cele două armate, ca să nu poată pușca unul asupra altuia, să nu mai verse sângele unul altuia...

...Dar, ce vreau eu, cerșetorul, păcătosul, nevrednicul de mine. Doar eu nu sunt decât o cruce de lemn, de pe care a căzut Cristos...

Nu-i vreme de pierdut.

...Mă însemn cu o mare cruce, cu sfânta pâine, o frâng și mă împărtășesc.

Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam meam in vitam aeternam. Amen. Adecă: Trupul Domnului Nostru Isus Cristos să păzească sufletul meu în viața de veci. Amin.

Acum îmi răsare o idee originală. Înaintea mea pe giulgiul alb sunt părțile consacrate ale sfântului trup. Și gândindu-mă la fratele meu, care îmi oferise parohia sa, mă cuminec cu o părticică pentru el:

«Trupul Domnului... Să păzească sufletul tău în viața de veci. Amin».

Așa îmi sună aceste multe «aminuri», ca și când fiecare ar închide câte o viață. Nu le mai zic... Apoi mă împărtășesc pentru poporul acestui sat, căruia totuș i-am fost preot pe ziua de azi.

Mă întorc apoi și văd scaunele goale... Cu ochii sufletești văd alergarea lor, zdrobirea vieții lor, femeile lor spăimântate, copiii lor obidiți și toată mizeria lor, purtată prin lume...

Le trimit din depărtare o ultimă deslegare, doar nu-i popor pe lume, care să fi făcut canon mai crâncen pentru păcate.

Acum poți sălășlui, Isuse al meu, în sufletele lor... poți lucra mântuirea lor...

...«Domnul Nostru Isus Cristos... să te apere, călăuzească, iubească, scutească, miluiască, întărească, să-ți dea patrie, și scut... neamul meu, poporul meu săcuesc...

Nu știu cine locuiește în sat, care le sunt bucuriile,

care durerile, câți copii au, cum sunt la față, dar pentru fiecare prieten necunoscut ajunge câte o firimitură din trupul lui Cristos.

Desbrac sfântul prestol și pe piatra altarului ard sfântul giulgiu, nu cumva să fie profanată vreo părticică invizibilă a sfintei împărtășanii.

Las deschisă ușa tabernaculului, să vadă oricine, că e gol, și să nu-l ispitească setea aurului. În urmă, sting candela, care nu mai are de ce să ardă. Dumnezeu s'a dus să călătorească cu fiii săi.

Numai bătrânii stăteau liniștiți

Săvârșitu-s'a... Pot pleca și eu...

Cel din urmă tren a plecat acum un ceas, — îmi spune ultimul slujbaș uitat în gară. Alt tren nu mai este.

— Nu-i nimic. Mă duc pe jos.

Slujbașul se miră că n'am pe nime și nimic, nici măcar o cărje, să mă ajute la drum.

— Poate că la Odorheiu să mai găsești un tren — sau la Sighișoara, pe linia principală. Acolo de sigur.

— Mulțumesc... Dar d-ta de ce nu te refugiezi?

— Mai am vreme. Nu mă duc departe. De pe aici, mă rog, eu viu, nu mă depărtez. Colo în pădurea cea mare știu o peșteră, unde mă pot ocroti...

Am pornit și eu, în linie aeriană, spre pădure. Pe drumul prăfos și larg se scurgea lumea. Pe o depărtare de o sută de kilometri se retrăgea o jumătate de milion de oameni. Carele abia se pot

mişca, unul de altul. Un zgomot sălbatec de strigăte, înjurături, sudălmi, se amestecă cu mugetul vitelor. Și totul răsună cu ecou în pădure. Oamenii fug unii peste alții, palizi, slăbiți, oboșiți, flămânziți. Pierirea îi mână, ca un biciu. Migrația grozavă a celor desperați. Pare un popor asiatic, golan, care cu securea în mână, năvălește înainte, ca să lovească în cap Europa, această țarcă boită. Se cutropesc care de povară, se rup roate, cad în marginea drumului oameni istoviți, pe când alții urlă ca fiarele și aruncă în șanțuri carele cu oameni cu tot, mânănd peste trupurile celor ce sbiară văietându-se. Ici, colea, zac trupuri moarte. Că luaseră cu sine și pe muribunzi, cari și-au dat sufletul pe drum. Li îngroapă cu de grabă sub câte un brad mai mare, fără popă, fără slujbă, fără sicriu, înseamnă în pripă brazii din jur, să știe, de s'or mai întoarce și — mână înainte. Nu există părinte, frate, milă sau autoritate, ci numai silnicie sălbatecă și pustiire. Veștile trec din gură în gură, din car în car:

— O femeie a născut în car...

— Au călcat un copil...

— Un car s'a răsturnat în prăpastie cu oameni cu tot.

— Două sate s'au încăerat la bătaie și-au omorât trei oameni...

— Dintr'un sat au adus unul cu holeră...

Unii își bat vitele, ca să treacă înaintea altora. Așa că multe vite cad schilăvite sau de oboseală. Drumul se umple de hoituri, de gunoaie, de balegă, de sânge și sudoare, peste care trece convoiul nesfârșit de oameni în fugă. De o mie de ani acum întâia oară s'au pornit, ca să se ducă la groapă... De cându-i lumea n'a mai văzut așa nebun convoiu de îngropăciune.

— Loc! loc! — strigă unii.

— Ce-i? se uită iar îndărăt chinuiții acestei sălbătăcii. Ce s'a mai întâmplat?

Caii se ridică înflăcărați în două picioare, boii dau din coarne în carele dinainte învelind în abureala răsuflării lor pe cei din car.

— Loc pentru Maica Precista dela Șimleul Ciucului, — se aude dinapoi.

Convoiul se oprește o clipă de groază.

— Vai, dacă și Precurata făcătoare de minuni fuge... suntem pierduți cu toții, se vaietă femeile.

Șireagul de care se dă la o parte și cu greu fac loc Precuratei Maria... Bietul popor necăjit își descoperă capul până trece carul Precistei... Statuia cea mare se ridică zâmbitoare deasupra lor. Un călugăr puternic, cu capul descoperit o ține în brațe. Cineva începe să cânte:

— Maică precurată,

Scutul nostru...

Indată mii de glasuri cântă.

— Fiind în suferințe, mamă,

Patria noastră Te chiamă...

O caldă simțire de pocăință cuprinde inimile. Cântecul cutremură arborii codrului și alungă fiarele...

« Nu uita 'n amar

« Pe bietul maghiar... ».

Maria trecu zâmbitoare peste capetele lor și dispăru la cotitura drumului. Pe urmele ei îndată răsări o nouă legendă. Poporul o povestește cu sfântă înfiorare:

Pe dealul Tâlharului carul care ducea statuia s'a oprit. În zadar îi îndemneau cu gârbaciul, caii nu voiau să se miște. Atunci Maica Precista s'a întors încet, oricât o ținea călugărul... S'a întors să se mai uite odată peste Ciuc și ochii amândoi i s'au umplut de lacrimi... Călugărul a văzut lacrimile, mulți le-au văzut și, dacă trebuie, sunt gata să jure...

Undeva pocnește o armă. Codrul răspunde c'un ecou prelung repetat. Oamenii tresar, legendele dispar, vitele își încoardă din nou trupurile înspumate, carele se pornesc, migrația ține înainte. Soarele apune, dar nici noaptea nu-i oprește.

— Inainte! Inainte!

Mizeria, suferința, boala, foamea se urcă pretutindeni, în toate trăsurile. Oboseala își întinde stăpânirea. Unii adorm cu gura căscată. Dobiatoacele flămânde sar din șir în pădure după câte o mână de iarbă, sau rupând orice în cale aleargă la pârâu să-și astâmpere setea. În zadar le bat cu corbace, cu prăjini; nu-și deslipesc botul de apă... Nime nu dă ajutor altuia, nu-i nicio milă. Cine-i slab să piară, cine-i flămând să rabde, bolnavul să sufere, mortul să se odihnească. Orice necazuri noi s'ar ivi, nimic nu-i oprește, numai să scape din zona primejdiei.

Spaima fără de rost mă cuprinde și pe mine. Alerg tremurând prin pădure. Cercetez cu grije fiecare tufă, nu cumva ascunde vr'un dușman. Imi dau seama cu uimire, că numai o nuia subțire mi-e toată arma și în grabă îmi taiu un băț mai gros. Mai târziu îl arunc și-mi caut o măciucă grea, cu care să-i sburătoresc creerii, să-i sfarm oasele cui i-aș da una. Un fior de ucigaș îmi trece prin vine, când îi fac vânt. Asta mă ostoaie nițel. Aici nu-i altă lege, decât: care pe care?

Bocancii mi se rup, hainele mi se zdrențuesc. Caut loc de popas în cel dintâiu sat, la popa. Sunt flămând și ostenit. Preotul s'a refugiat. O babă știrbă și urită îi păzește casa.

— O! cum am visat eu prăpădul ăsta, părinte! Mare semn mi s'a arătat în vis azi noapte. Imi stelesc ochii de foame, dar mai întâiu sunt nevoit să-i ascult visul cu tâlc.

— Fă-mi ceva de mâncare, mătușică!

— Toate le-au dus, dragul meu, n'am nimic, pe lume.

— Ii dau niște bani, cari o înduplecă.

— Oiu cotrobăi, să văd n'o rămas ceva prin cămară?... A și găsit.

— Tot o uitat piciorul ăsta de găscă... Ce noroc!

Mai aduce și un pahar cu vin.

— L-am găsit pe fundul sticlei... In ceas bun te-ai născut, părințele...

Mă așez să mă odihnesc, dar nu pot. Toată noaptea se zguduie pământul de carele refugiaților. Călăușiți de felinare, o țin una înaintea. Parcă-i varsă pădurile Harghitei. Ei se mângâie cu gândul că se duc la frații lor, cari îi așteaptă cu brațele deschise și cu masa întinsă.

In Odorheiu s'ar opri unii, dar nu-i voie.

— Înainte! Că se pregătește o impresurare, și-apoi nu mai e scăpare. Zvonuri îngrozitoare trec din gură 'n gură. Vitele tremură de oboseală, cele mai slăbite cad. De coarne și de coadă le aruncă în șanțul drumului. Un șir de hoituri umflate însemnează drumul pohodului.

— Oricum, înainte!

Pe șesul dela Sighișoara se întâlnește poporul din patru comitate și adunați, ca un potop, trec peste Ardeal. Mizeria crește și cu ea se deslănțesc instinctele. Noaptea cu securea în mână își păzesc bieții oameni semi-sălbateci carele și pe ai lor. Primejdia morții a trecut, dar în locu-i aci e foametea. Pe marginea drumurilor apar hienele câștigului. Alimentele se oferă pe prețuri înzecite, dar cu câteva sute de coroane cumpără unii ciurzi de boi, dela bieții refugiați, cari nu le mai pot mână.

— Tâlharilor, — scrâșnesc nenorociții, dar trebuie să-și prădeze vitele, căci nevoia îi strânge. Speculanți fără suflet își îngrămădesc averi nevisate din ultimele suspinuri ale acestor victime ale patriei...

Dincolo de Cluj convoiul se împarte și poporul se pierde pe căi necunoscute printre munți...

Peste câteva zile Comunicatul oficial vestește cu seninătate:

«Comitatele dela frontieră le-am evacuat în ordine».

Frumoasă ordine... Am făcut cerșetori o jumătate de milion de oameni... Am îngropat pentru totdeauna un popor întreg...

— Așa-i că nu ne mai cunoști, domnule părinte? se abat din mulțime vreo douăzeci de refugiați. Suntem din Ciuc, din satul unde ai slujit cea dintâi sfântă liturghie... Și acum te pomenim pentru predica frumoasă... Eu sunt Incze Janos, ăștia-s vecini de ai mei și fomeile lor... și copiii. Ziceți, dragilor: sărut mâna, părinte...! Așa zău... Ne-a cercat Dumnezeu de sus... Nu mai avem nimic, decât viața, de n'am mai avea-o... Dar ne-am adus aminte de inima bună... ce ți-a dat Dumnezeu...

Adecă mi-au venit credincioșii, credincioșii cei dintâi, pentru cari m'am făcut eu popă. Așteaptă cu încredere să-i primesc... Carele stau în stradă... Nu au cutezat să mâne de-a-dreptul în curte.

— Bine ați venit, nene Incze, odată pentru totdeauna vă spun, că la mine sunteți acasă. Casa mea e și casa voastră, masa mea e și masa voastră...

— Dumnezeu să-ți răsplătească, cu bunătățile sale...

Vin la sânul meu sărmanii oameni, orfani fără țară, fără frați, cari de atâta suferință sunt fără de formă, și numai lacrimile îi arată, că-s oameni...

— Suntem nițel cam mulți, să ierți... dar îi liniștesc, că așa vrea să fie aici toți cei ce sufer,

Statuia cea mare se ridică zâmbitoare deasupra lor.

Un călugăr o ține în brațe

toți cei ce își poartă copiii și femeile pe căile grozave ale destinului...

— Maică dragă, repede, ceva mâncărică caldă, pentru bieții refugiați!

— De unde, scumpul meu, îmi șoptește măicuța, în taină.

— Măcar din fundul pământului...?

Au venit doar credincioșii mei cei dintâi, pentru cari m'am făcut popă.

Un val de căldură îmi cuprinde inima. Tot ce e bun și frumos e înlăuntrul meu... și-ar fi așa de bine să închid ochii pentru totdeauna... Nu simt, ce este în afară, numai ce e înăuntru... și comorile lumii acesteia dinăuntru le împrăștiu cu mâna largă asupra lor...

— Mai ții minte? — mă întrebă fiecare, hrânindu-mă cu trecutul, ca să uit prezentul... Numai câteodată se opresc îngândurați la masa cea săracă, și uitându-se unii la alții își strâng gândurile.

Adâncul sufletului pare încuiat, fiindcă nu găsesc cuvântul care să spuie tot ce simt... Totuș unul din ei arătând mâncarea săracă îmi mulțumește zicând:

— Asta-i masa lui Dumnezeu... Nu a domnului părinte, ci a lui Dumnezeu... Da, a lui Dumnezeu.

Fiecare își poveștește tragedia sa. Cu vorba domoală, povestește înfrumusețând nenorocirea, parcă ei ar fi vinovați. Dacă n'ar fi așa de adevărată fiecare, ar fi minunată legendă...

Așa mă port cu ei parc'ar fi bolnavi, cum și sunt. Dar nu le pot afla voia. Sunt fricoși ca niște fiare gonite. Tânjesc fără să se prindă de ceva. Ei au fost, ca niște vulturi ai vieții, cari își aveau cuiburile pe piscurile Carpaților, frați ai stâncilor, ai ierburilor, ai brazilor, puterea pământului a trecut, ca un fluid, în ei. Fii ai molizilor, cari cu fiecare răsuflare au supt în sufletul lor numai cântece și visuri, tărie și frumusețe, bunătate și putere din văzduh. Toată mișcarea lor era un imn al muncii, o aureolă, o auroră a frunții lor, un neconținut Tedeum al vieții...

Acum sunt ofiliți, cu aripile tăiate, obidiți și înspăimântător de săraci. Flori de munte, călcate 'n noroiu. Pete și umbre pe conștiința omenirii...

Câteodată îngândurați rup câte un fir de iarbă, sau privesc pierduți fâșiile de braze în câmp, și ascultă vaierul pădurii, care-și lapadă frunzele, suspinând cu ea împreună. Nici nu se pot ruga, nici păcătui, ca și când n'ar mai fi în trup de carne și oase.

Seara se culcă îmbrăcați, să fie gata, dacă ar putea pleca acasă. Somnul li-i neliniștit și visează grozăvenii.

Două săptămâni au trecut. După aceea în fiecare zi se întâmpla ceva cu ei. Incep să nu se mai încredă nici în mine. Peste câteva zile bag de seamă că unul lipsește.

— Unde-i Adrian? întreb.

— Vine curând, — răspund evasiv.

— Vreau, să știu, unde s'a dus?

— Dar... dar s'a dus nițel până acasă.

Iese la iveală că noaptea au ținut sfat și l-au trimis să le aducă vești. Avea să treacă prin două fronturi de războiu, ca să arunce o privire în sat.

— Dar dacă nu se mai întoarce?

— Tot de el va fi mai bine, — răspund cu ochii în pământ.

Eu nu le pot spune nicio veste bună. In secuime bat tunurile. Când le dau câte o gazetă, se adună grămadă s'o cetească. Le cad hainele de pe ei de slabi ce sunt. Fiecare a prins câte un nărav. Unul e tot prin pădure. Altul tot cioplește și crestează cu briceagul ca un copil. Mai curios e bătrânul Incze. Trei feciori i s'au dus pe front.

— Ce-i cu ei, baciule?

— Indată și-oi arăta — și-și caută calabalâcul. După ce cotrobăește îndelungat, scoate trei ve-

stoane ostășești, sângerate, și le întinde cu multă liniște.

— Asta mi-i feciorul cel mai mare, Ion, asta-i Emeric, iar asta-i Francisc. Amuțesc de uimire, dar el tăcut, împătură cu grijă vestoanele și se uită lung la ele.

Peste vreo două săptămâni, într'o seară sosește Adrian. Aproape gol de haine și istovit, s'a așezat să se odihnească și, uitându-se lung la ortacii săi, zise:

— Satul stă încă...

Li s'au limpezit privirile și fiecare repeta, mai târziu:

— Satul stă încă...

Cel sosit e scump la vorbă:

— Numai casa ta, Incze, a ars...

Bătrânul nici nu răspunde, nici nu se uită la el. Ceilalți nu cutează să se uite la bătrân. Nou-sositul începe a povesti ce a văzut pe drum. Pe Incze nu-l interesează. Se ridică încet și dispăre în noapte. Povestitorul se oprește. Toți așteaptă. Fiecare crede că bătrânul își face sfârșitul, și-l lasă... Nu-i mai rămâne altceva. Asta-i soarta. Stau fumând în tăcere, cuprinși de farmecul morții.

Bătrânul săcuiu se întoarce încet. Nimeni nu se miră. «A ars»... horcăie răgușit.

— Până la pământ... — zice trimisul.

Mai mult — nicio vorbă. La ce să-și spună minciuni?

Dimineața am găsit pe Incze legat de piciorul mesei. O femeie, care gătea de mâncare zise liniștită: Da, bietul baci Ion și-a pierdut mințile... După primele atacuri s'a domolit, dar zile întregi nu cârcăia o vorbă. Nici nu voia să mănânce. Credeau că doar își va veni încet în fire. Dar la întâiul cuvânt, a întrebat pe copilul său, care sta în apropiere:

— Tu, cine ești? Al cui ești?

Copilul mirat îi răspunde:

— Eu...? Eu sunt al tatălui meu, Ion Incze... Al dumitale...

— Nu te cunosc... — se uita la el nebunul — dar ori al cui vei fi, du-te și cheamă pe popa; vreau să-i spun ceva.

— Du-te, ascultă pe tată-to! strigară ceilalți.

M'am dus la el...

— De ce m'ai chemat, baciule?

Smintitul nu se uită la mine, ci și-a tras genunchii sub bărbie și și-a proptit palmele late. La întrebare n'a răspuns, dar când era să plec, m'a oprit c'o privire impunătoare:

— Eu știu ce-i războiul.

Cu asemenea oameni trebuie să ne purtăm cu răbdare, altfel, la orice împotrivire, se înfurie.

— Ce-i, baciule? Spune-ne și nouă.

Cu părul vâlvoi pe frunte, cu mustața în gură, vorbea greoiu:

— Lă-i fi cunoscut pe nebunul Ciucului, pe Moji?

— Firește.

— Dar pe nebunul din Odorheiu, pe Ciceai?

— Și pe acela l-am cunoscut.

Amândoi erau groaznic de mari, cu niște brațe ca prăjinile. Și în gerul iernii umblau desculți, cu pieptul păros descoperit și cu plete până pe umăr. Drept armă fiecare avea câte o măciucă de corn, cu care dintr'o lovitură putea răpune ursul. De altfel ei nici cu mâna goală nu se temeau de moș Martin. Moji nu cerea și nu primea dela nimeni decât zece bani, dar într'o bucată, nu în mărunțiș. S'a întâmplat odată că prefectul n'avea mărunțiș și a cerut împrumut dela cel ce îl însoțea. Dar tatăl pădurii făcu un gest disprețuitor:

— Pentru mine să nu se bage domnu 'n datorii! și s'a dus în treaba sa.

Ciciai se numea nebunul sfânt. Acela s'a dus odată din Miercurea Ciucului la Odorheiu, și-a strigat: « Să tragă clopotele că vine vlădica. Va fi aci numaidecât; deodată am plecat.

Au plecat deodată și cei patru cai albi ai vlădicului nu l-au putut ajunge pe nebunul. Și acesta avea plete până la călcâiu, ca Samson din Biblie. Acești doi nebuni se credeau stăpânii celor două județe, suveranii codrilor și ai câmpiilor. Rar se întâlneau, dar când se întâlneau își făceau onoruri ceremonioase, ca doi domnitori.

Pe acești nebuni îi pomeni baciul Incze.

— Dar ce s'a întâmplat cu ei? — îl îndemn la vorbă. Râzând strident îmi răspunse:

— Inchipuește-ți, acești nebuni ai lui Dumnezeu, s'au întâlnit odată în Harghita. Au băut rachie ori s'au obosit — nu știu, destul, că s'au culcat în marginea drumului, lângă olaltă, ca doi frați. Dormeau duși. Se pare că vr'un hâtru de Săcuiu, trecând pe acolo a făcut gluma să le lege pletele unul de altul. Intr'amurg, Ciciai s'a trezit și a voit să plece, dar părul îl trăgea înapoi.

— Lasă-mă de păr, Moji, — strigă înfuriat la celălalt nebun, care lăcrăma de durere.

— D'apoi tu mă tragi de păr, nebunule! scrâșnea Moji.

Turbați amândoi s'au ridicat cumva și-au apucat ciomegele, dar n'au putut lovi fiind prea aproape, numai se pregăteau de bătaie scuișând în palme.

— Lasă-mă de păr!

— Nu mă trage de păr!

Nici unuia nu-i venea în minte să deslege nodul ce-i ținea, sau să taie părul, că erau nebuni, — lămurea al treilea nebun. Fierbeau de mânie și s'au apucat de bătaie. Le pârâiau oasele, le spumega gura și se băteau cu limba scoasă de oboseală. Mai odihneau și iar se apucau. Zdrobeau tufele pe unde ajungeau, rupeau lemnele lovind unul în altul, dar nu se puteau răpune. În urmă s'au prins unul pe altul de gât și mușcându-se, și-au rupt vinele.

Amețiseră ca două fiare și lupta a încetat, dar s'au strâns în brațe unul pe altul și punându-și gura pe rana deschisă și-au supt sângele unul altuia, până s'au isprăvit... Așa i-au găsit morți, legați cu pletele unul de altul.

— Vezi părinte, ăsta-i războiul! Moartea nebunilor. Atâta am vrut să spun. Acum te poți duce la biserică.

În mână strângea niște fire de grâu verde

Toți eram impresionați de groaznicul adevăr al povestirii. Grozavă parabolă. Ne treceau fiorii. Săcuiu nebun ne pândeia cu viclenie și mândrie, dar nu zicea nimic.

Mai mult nu i-am auzit cuvântul. Se schimbase de tot. Indată ce se crăpa de zi, o lua pe câmp, prin păduri. Biata soție îl căuta toată ziua cu mâncarea. Când aduna florile, când alunga ciorile. Se purta, parcă tot hotarul ar fi fost moșia lui. Și era îngâmfat, că nici salutul nu-l primea. Porunca oamenilor, care ce să facă. Era ca și când ar fi fost acasă, și n'ar mai fi fost războiu. De când i-a găsit tâlcul, nu mai voia să știe de războiu. Sub vălul nebuniei vedea o lume bună în jurul său. Intr'o zi apoi l-au găsit întins pe un răzor. În mână strângea niște fire de grâu verde.

Așa a murit al treilea nebun. Și l-am îngropat frumos.

XIII

Războiul l-a pierdut mai întâiu fiecare om în parte. Pe mine m'au ucis acești oameni legați de piciorul mesei, cei ce sufer, schilozii, văduvele și orfanii, morții și muribunzii. Sufletul meu simțea că sub munții de cadavre eu sunt îngropat, sângele vărsat pe mine curge, în casele aprinse eu mă istovesc, lupta cu moartea pe pieptul meu se poartă, piciorul și brațul tăiat pe mine mă dor, chinul orbilor eu îl port, toate lacrimile pe obrazul meu se scurg, dar credința în Dumnezeu niciodată nu mi s'a clătinat...

Numai atunci mi s'a sguduit, când pe lângă biserica triumfătoare, luptătoare și suferitoare, am fost nevoit să cunosc și biserica politică, ea care stă în fruntea atacurilor și, cu autoritatea împărăției lui Dumnezeu, sfințește pustiirea reciprocă a națiunilor. Pentru că în clipa când au năvălit una asupra alteia cu paroxismul urii, a furat cineva evanghelia de pe pământ. Frontul a ucis în mine teologia, iar suferința de după front a reînviat în mine omul. A trebuit să trăiesc treizeci de ani ca să înțeleg ce ascunde în sine cuvântul: om. Până aci propovăduiam pe Dumnezeu oamenilor, dar s'a schimbat legea universală: de acum trebuie să propovăduiesc pe om lui Dumnezeu, ca să se milostivească asupra lui... Aceasta-mi va fi noua misiune și Dumineca viitoare mă voi apuca de lucru. Fierbea în mine cuvântul și simțiam credința înflăcărată și puterea de făptuire. Vedeam clar ținta. Tot satul e plin de refugiați. Ei voiu aduna și voiu face din acești desnădăjduiți prizonierii vieții...

Am trimis cărți în toate părțile, am bătut toba, am umblat personal prin satele vecine și am chemat toată lumea. A mers vestea, ce vreau, oamenii vorbeau, se făcu eveniment din idee, poporul se pregătea să vie, care de curiozitate, care de sete sufletească. Așteptam cu nerăbdare nervoasă această zi, așteptam, cum așteaptă mireasa mirele. Nu aveam liniște, ca și când aș fi

presimțit că această zi va fi hotărâtoare în viața mea.

Și veniră. Toate drumurile erau pline de ei. Iși aduseră și copilașii, și aceasta le era a doua scăpare dinaintea desperării. Satul se umplu cu sute de oameni străini. În bisericuță nu încăpură. Trebui să fac amvon sub cerul liber. Cine știe din câte sate s'au adunat oameni în jurul lui: săcui, unguri, români. Tot oameni săraci și necăjiți. Clopotul trecu peste ei și începu cântarea. Valul lui puternic sgudui cerul și pământul. Stăteam buimăcit, alb ca varul, deasupra lor, eu, copilul neputincios, la care au venit pentru mângâiere. Ce să le spun? Cuvântul îmi tremura pe buze... Iar ei așteptau. Vântul de toamnă suspina și frunzele moarte cădeau dese peste noi... Aceasta mă inspiră:

Uitați-vă în jur! zic. Și de pe arbori cad sicriile. Pământul a încremenit în moartea albă și roșie. Mai ieri toate își trăiau viața ascunsă, frumoasă, iar astăzi oamenii calcă pe cadavrele căzute din înălțime, pentru că oamenii așa's, le place să umble peste cadavre, fie de oameni, de flori, de păsări, sau măcar de mici insecte, fericite oarecând... Câinii morții urlă și în păduri, și cu ochii aprinși rod și coaja lemnului și caută sânge, mult sânge, ca să-l verse...

Mă uit la cer, în lumina mohorâtă, care se sbate printre nori, și zic: sărmană lumină!

Mă plec la pământ și sunt nevoit să văd că hrănitoarea oamenilor s'a schimbat în groapă mare deschisă... Câmpul e putred de negru, ca și soldații războiului, copiii voștri, soții voștri, frații voștri, de pe buzele cărora s'a stins cântecul, sărutul, visul, pentru că le-a ucis păcatul contra vieții...

Casele voastre părăsite le cotropesc tunurile, de le va fi roșu pragul de sânge...

Mulțimea se strânge laolaltă ca de un chin lăuntric. Sunt drepte toate acestea, dar la ce să

mai scormonim inimile? Nu vreau să le sporesc disperarea, ci să le împart mângâiere, să le dau putere... Dar, mai cred eu că este mângâiere? Cred eu că grozăveniile se vor sfârși?

Cred și mărturisesc.

— Nu vă pierdeți nădejdea, fraților, că încercările vor sfârși...

Nu-i adevărat că Dumnezeu le vrea toate acestea!..

Nu-i adevărat că războiul are suflet...

Nu-i adevărat că prin războiu ne facem mai buni...

Nu-i adevărat că nevinovatul copil născut azi trebuie să sufere...

Ochii tuturor se uită la mine, parcă m'ar întreba ce vreau.

... Eu nu pot reda părinții și soții morți, nici scumpii copii. Nu pot face să crească membrele ciungărite, nu pot face să vadă ochii împușcați, să se zidească vetrele pârjolite de foc, nu pot îmbrăca popoarele sărăcite, nu pot întinde masa flămânziților, nu pot adăpa pe cei setoși, nu pot arunca în iad necazurile din lume, nu vă pot călăuzi acasă... Nu pot... nu pot...

Dar știu că nu vor învinge cei ce seucid unii pe alții. Știu că din ruinele cuibului despuiat se va clădi un nou cămin. Știu că sărutul e mai tare decât toate armele și că într'un braț care îmbrățișează este mai multă viață decât au dat toate născocirile și înțelepciunile de până acum... Știu că vă veți mângâia, pentru că trebuie să sosească acum odată împărăția lui Dumnezeu. Pe nedrept, dar nu în deșert ați suferit.

Uitați-vă la frunzele galbene, care cad. Așa un sicriu de aur sunt și inimile voastre; ele se vor deschide odată și vor răsări din ele cei plânși astăzi.

Puneți inima voastră lângă inima mea ca să aveți o credință așa de tare în pacea și în viața cea nouă, care e pe cale să vie binecuvântată, cum e credința mea. De amintire duceți cu voi câte o frunză căzută și puneți-o cu credință vie, cu adevărată încredere, la picioarele Domnului, și veți vedea minune. Din frunza cea veștedă va fi arbor înflorit din nou. Pământul rănit se va vindeca, omul înfrânt se va îndrepta, deasupra ruinelor se vor clădi noi case, chinuții cari sufer vor primi mângâiere, porumbielul bucuriei se va așeza din nou între voi, morții vor învia, cei depărtați se vor întoarce acasă, mormintele vor dispărea și veți fi fericiți, numai să știți iubi... Iubire... iubire... iubire! Nu mai știu, ce-am vorbit. Am văzut numai că mulțimea se îmbulzește la amvon și cu fața radioasă zicea după mine fiecare cuvânt, mai întâiu încet, șoptind, tainic, apoi tot mai tare, și la urmă tuna ca un vifor:

Se vor întoarce acasă... vor învia... se vor clădi noi case... mormintele vor dispărea... Unii

se depărtaseră îngândurați, alții svâcnind de bucurie. Atunci prin mulțime veni până la treapta amvonului o fată frumoasă necunoscută, luă de jos o frunză aurie, o puse în cartea de rugăciuni, privi ca o mulțumire în ochii mei, zise șoptind un «mulțumim» și roșind dispăru grăbită.

Stăteam înlemnit. Înăuntrul meu simții un izvor cald și fără voie întrebai:

— Cine a fost?!

Atunci prin mulțime veni până la treapta amvonului o fată frumoasă necunoscută și luă de jos o frunză aurie

Cantorul se plecă zâmbind, la ureche:

— O domnișoară refugiată din Secuime. Se zice că e sora învățătoarei din Badoc.

Fata dispăru, dar știam, simțeam că în «sicriul de aur» pus în cartea ei mi-a dus toată fericirea vieții.

Peste câteva zile plutonierul jandarmeriei mi-a comunicat că mai mulți m'au denunțat și, după porunca ce are, pentru predica de Duminecă, nu voi putea părăsi teritoriul comunei, până la altă dispoziție.

Mai mulți inși m'au denunțat... Asta ca mulțumită pentru mângâiere...

Lucrul s'a știut și în comună. Vorbeau în taină, că m'au internat în locuința mea și numai de aceea nu m'au întemnițat, că au avut considerație pentru haina preoțască.

Deodată jurul casei mele deveni pustiu. Fiecare mă încunjura, trecea repede pe la poarta mea și se întorceau în altă parte cu capul ca să nu le pot vorbi. Se temeau, săracii. Și refugiații făceau aluzii, că ar fi timpul să meargă acasă. Așa auziră că n'ar mai fi nicio primejdie... Nu mai trebuia să scriu celor din prinsoare, să fac liturghie pentru sănătatea celor de pe front. Măicuța mi se plânse și ea: « De ce ți-ai făcut atâta năcaz, fiul meu! ». Vecina ne-a suprimat laptele. Notarul indignat se declarase că nu-i permis a slăbi rezistența țării cu astfel de vorbiri negândite și nemature... În taină fiecine aștepta să vadă, ce va fi cu mine.

— Il vor destitui, zicea unul.

— Nu, îl vor închide în temniță...

— Il vor muta...

— Pe dracu!.. zicea un muncitor socialist. Nu temeți voi pe preoți. Episcopul îl va certa un pic, și pas!

Eu însă îmi ridicam capul:

Totuș va fi cum am zis eu!

Repede făcură ce făcură. Comandamentul militar dispuse să suplinesc pe un preot care se afla în concediu și în 48 de ore să mă prezint la comandatura spitalului ostășesc din Cluj. Scopul era limpede. Militarii îmi vor lua cheful să fac pacifism fără răspundere.

Mă bucuram că pot merge. Sufletul însă îmi era greu și amărît. Mă durea totuș că se purtaseră așa cu mine cei pe cari atâta i-am iubit, pentru cari atâtea jertfe am adus. Așa-i lumea... Tot atât. Să mergem. De abia așteptam să părăsesc satul.

Înainte de plecare însă veni ceva, ce revărsă lumină peste toate. Primii o scrisoare. Când o desfăcui nu aflai altceva decât o frunză veștedă lipită pe o foaie albă, sub ea data și aceste cuvinte scrise de o mână subțire de femeie:

« Sicriul de aur! »...

(urmează)

IOSIF NYIRŌ

din ungurește de Ilie Dăianu
cu desene de B. Szabó

